

Margitsziget

A Margitsziget Budapest egyik ékessége. Ide zarándokol elsőnek a külföldi, hazai turista, ide áramlik vasárnaponként a pesti nép, s a hét minden napján a sportoló ifjúság. Múlt és jelen találkozik itt: középkori romok, sportpályák, uszodák, reprezentatív szálló és luxusokcsik. Ma már zajos a sziget ahhoz, hogy írók és költők otthona legyen, ám hogy hajdan, csendesebb időkben, félig vadon állapotában a szépség és termékenyítő nyugalom helye volt, arról számos kiváló mű tanúskodik.

De amennyire a szépirodalmat gazdagította, oly sivár és szegényes ismeretterjesztő irodalma. Az utóbbi két évtized a sziget felvirágzásának kora, mégis csak néhány, s csupán részletkérdésekkel foglalkozó mű született róla, azok is inkább csak képes útikalauzok. A könyvtáros tehát elég tanácstalan, ha az ósz érdeklődést ébreszt olvasóiban, s kedves kirándulóhelyükről, vagy pesti nyaralásuk egyik úticéljáról óhajtanak olvasni.

*

A szigethez a köztudat elsősorban Margit alakját kapcsolja, a sziget irodalmához pedig mindazokat, kiket IV. Béla

leányának története, személye regények, versek írása ihletett. Ezek sorában első Ráskay Lea dömés apáca, aki Marcellus dominikánus szerzetes feljegyzései és a nápolyinak nevezett Margit legenda fordításával kézírásban rögzítette Margit életének történetét. Ez a legenda *Gárdonyi Géza* Isten rabjai és *Kodolányi János* Boldog Margit c. művének alapja. Mindkét regény Margit alakjának hátterében a szigetet, annak természeti képét, lakóinak életmódját is ábrázolja. Kodolányi így írja le a hajdani kolostort:

„Az új klastrom a Nyúlak vagy Boldogasszony szigeten, sokban különbözött a régi Szent Katerina klastromtól Beszpörimben. Amikor fárasztó utazás után az apácák egy csendes, piros nyári alkonyaton megérkeztek, s a hajóból kiszállva, a sziget zezúgos bokrai és hatalmas fáí között megpillantották, szemük-szájuk elállt a csodálkozástól. Ezen az épületen minden a legújabb építőmesterség remeklését hirdette. Falai nem voltak olyan vaskosak és súlyosak, mint a beszpörimi klastroméi, az oszlopok karcsúbbak, a boltozatok hegyesebbek s égetőrebbek, a faragások is dúsabbak és fino-

mabbak. Tetők, tornyok, ablakkeretek, ajtógyámok vékonyabbak, kecsesebbek. Az öreg Katerina soror, amikor a melegben megizzadva megállt s tekintetét végighordozta a lombok közül frissen fehérülő épületeken, fel is sóhajtott: — Hiába, no, változnak az üdők... Ez a klastrom egy küssé velégi..."

Évszázadokkal később Kazinczy Ferenc jegyzett föl pár sort a szigetről „Fogságom naplója” c. művében.

„Kiköténk a Margitszigeten” — írja az 1800. július 30-i napról — „s engedelmet nyertünk, hogy a Dunában megfürödhessünk...”

Majdnem 150 év múlva Szerb Antal *Budapesti kalauz-ában* vezet végig bennünket a szigeten, a tőle megszokott könnyedséggel, és találó megjegyzésekkel utalva a kézenfekvő és mégis meglepően ható mozzanatokra. Feledhetetlenül idézi fel Arany János emlékét:

„Margitsziget. A keskeny parkban, hol jobbra is, balra is láthatja felcsillanni olykor a Dunát, a múlandóság folyamát, a szinte már túlságosan szép virágágyak között, itt szoktunk gyermekek lenni és itt szoktunk megöregedni. Itt öregedett meg a pestiek legnagyobb költője, Arany János is.”

Arany először a Toldi szerelmében említi a szigetet a párviadatok színhelyeként. Ebben így emlékezik meg a szigetről és annak első felvirágoztatójáról, József nádorról:

„A négy füz elárvult sarjai tán élnek
Ma is, oltalmában fejedelmi személynek,
Ki, hogy e szép sziget rászálla idővel,
Beszövé nagy múltját virágos jövővel.
S hagyta, hogy a környék agg fülemiléje
Éneke utolját ott elzöngicsélje,
Azután hallgatva ott várja halálát.
De kövessük Toldit és a rege szálát.”

Arany a Toldi születésekor még nem ismerte a Margitszigetet. Hajlott korában annál inkább megkedvelte. Ő is a csendet és a nyugalmat kereste a sziget tölgyei alatt, és amikor egy kis ideig a sziget lakója lehetett, itt virult ki csodálatosan öregkori költészete, itt termettek a magyar líra legszebb gyöngyszemei, az *Ószikék*, gyöngybetűkkel írva a kapcsos könyvbe. El-elüldögélt a tölgyek alatt s a padot is tréfásan német szóval keresztelte el: „Dichterbank” (költőpad). Az Ószikékre gondolva állítja Szerb Antal, hogy Arany János a „pestiek költője”, és hogy ő a „leglelkiismeretesebb magyar költő”. Ez a lelkiismeret szólalt meg az egyik legmodernebb városi balladában is, a *Hídavatás*-ban. Arany 1877-ben írta, amikor a Margit-hídról az összekötő szárnyhíd a szigetre megépült és fölavatásra került:

„Előtte a folyam, az új híd,
Még rajta zászlók lengenek:
Ma szentelé föl a komoly hit,
S vidám zenével körmenet:
Nyeré „Szűz-Szent-Margit nevet.”

A szigeten pihenő, nyaraló Arany János halhatatlan versekben örökítette meg a sziget hangulatát, miközben önmagáról is szemérmesen és mégis megindítóan vallott:

„A tölgyek alatt
Szeretek pihenni,
Hova el nem hat
Város zaja semmi.
Zöld lomb közeim
„Attörve” az égbolt
S a rétt mezeim

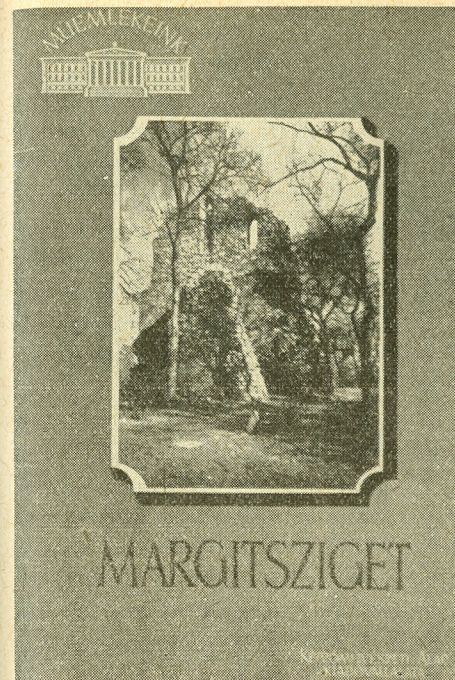
Vegyül árny- és fényfolt.
A tölgyek alatt
Még most is el-ülök;
Bűv-kép csalogat,
Ábrándba merülök;
Hajó-kerekek
Zubogását hallom...
„Hajrá, gyerekek:
A vízi malom!”

A termékeny élet múltával már csak a szobor hirdeti Arany János szüntelen jelenlétét a szigeten, Stróbl Alajos műve.

Aranytól nem mesze *Tompa Mihálynak* az Aranyéhoz hasonló emlékműve látható, amelyet *Pásztor János* készített 1942-ben, hogy a Virágregék költőjére a virágok szigetén emlékezzünk.

Csíkás Imre „Ülő nő” c. szobra

Ady Endre a következő költő, ki a szigetet névadójáról verset ír. Am ha *Ady* szimbólumai közé állítjuk ezt a költeményt, sokkal inkább a műveltség és haladás, csiszoltabb erkölcsök után sóvárgó Magyarország jelképének érezzük ezt a Margitot, semmint történelmi figurának.

„Álom-leány volt: egy fojtott sikoly.
Ájulva hullt egy durva szó miatt.
S robogtak a királyi udvaron
Hajrázó, vad, bozontos férfiak.”

A *szent Margit legendája* alighanem az utolsó kimagasló szigeti vonatkozású költemény. Mert valóban feltűnő, hogy késsőbb milyen kevés jó vers született a szigetről.

Deveseri Gábor: Margitszigeti elégia című verseskötete — a cím után ítélve — azt sejteti, hogy legalább is több versben adózik a szigetnek. Pedig a kötet címadó költeményének mindössze egyetlen szakasza utal rá, illetve Arany Jánosra:

„Vörösen világít az ösvény,
itt Arany János sétált nemrég,
elke még a tölgyek körül leng;
köztük már én is megpihennék.”

A magyar próza nagyjai között azonban találunk valakit, akit erősen magához kötött a sziget: *Krúdy Gyulát*. Éveken át lakott itt — ennek emlékét ma tábla hirdeti a második világháborúban

rommá lett épület falán — és a rá jellemző nosztalgiával szolt a múltba merült margitszigeti életről. Számos írásában idézte meg az árpád-házi királylány alakját, saját kora kacér hölgyeinek és lovagjainak szigeti kalandjait, a kiránduló szerelmesek meghitt szeitait. Talán nem is egészen érthető, miért búcsúzott mindig valamitől, ha a szigetről írt? Nyilván a számára kedves, de szeme látára múltba merülő, félig mindig álomszerű életet temette, miközben ilyen sorokat vetett papírra a *Pesti évkönyvben*:

„A régi ház körül tehát nem üldögélnek azok a szentimentális lelkiüetű nők, akik itt valamikor úgy emlékeztek minden vén fára, hogy neveket is adtak a fának, amely nevek néha összefüggésben voltak a fák kérgebe vésett monogramokkal, évszámokkal, szívekkel; olyan régen nem láttam friss betűket a szigeti fák derekában, a kések tompultak el vagy nincs idő az efféle bolondságra? Mikor a kések élesek voltak, nemcsak Arany Jánosnak és József nádornak voltak tölgyei a szigeten, hanem más pesti lakosoknak is. Csak kérdezzétek meg az öregurakat, akik a Hattyúval érkeztek meg hajdanán a kikötőbe és a hölgyre való várakozást azon Istennek tetsző foglalkozással töltötték, hogy női monogramot ajtatosan véstek az iharba! A Hattyú csak egy óra múltán verte ismét a sziget alatt a Duna ezüst habjait, kerekai nászindulót kelepelték és a fedélzeten egy kis kalapos dáma könnyű legyezőt tartott arca elé, mint Erzsébet királyné diktálta a divatot. A betűk körül a szivalakú metszet is elkészülhetett ez óra alatt. — Vagy kérdezzétek meg azokat a tiszteletreméltó matronákat, akik egykor őszidőben több padra, több fa alá is leüldögéltek, hogy félig lehunyt szemmel ismét átgondolják elmúlt szerelmeiket! Az ősz nap valóban az édesded emlékezetnek volt szentelve, amikor a nőknek olyan hosszú szoknyájuk volt, hogy csak kivételes szem láthatta a lábukat. Szeptember végére névhez jutott minden lombos fa a szigeten.”

*

Ezzel azonban már beléptünk a *mába*, s nézzük, milyen könyvek szólnak a mai Margitszigetről!

Rexa Dezső munkája mindmáig az egyik leghasználhatóbb könyv a szigetről. Nemcsak külső történetének főbb eseményeivel ismert meg, hanem a sziget irodalomtörténetével is. Kik írtak róla, milyenek látták, annak dokumentuma e könyv, amely a könyvnyomatás 500. évfordulóján, 1940-ben jelent meg, ép-

pen negyedszázaddal ezelőtt, az Officina kiadónál, nemes papíron, sok-sok fényképreprodukcióval, számos facsimilével és több színes műmelléklettel.

Feuerné Tóth Rózsa: *Margitsziget* című 35 oldalas tanulmánya a Műemlékeink című sorozatban jelent meg. Külön fejezetben tárgyalja a sziget történetét és műemlékeit. Ez utóbbival kapcsolatban részletesen írja le a Margit kolostor romjait, a kolostorkert mellett elterülő templomot is a romok alapján, bőven idézve Ráskay Lea kódexéből. Szellemes megoldással magát Ráskay Leát választja útikalauzul, és az idézetek igazságát mellékelt térképvázlattal bizonyítja. A kis tanulmányt számos fölvetel díszíti, s Ráskay Lea Margitlegendájából egy lapot bemutat facsimilében.

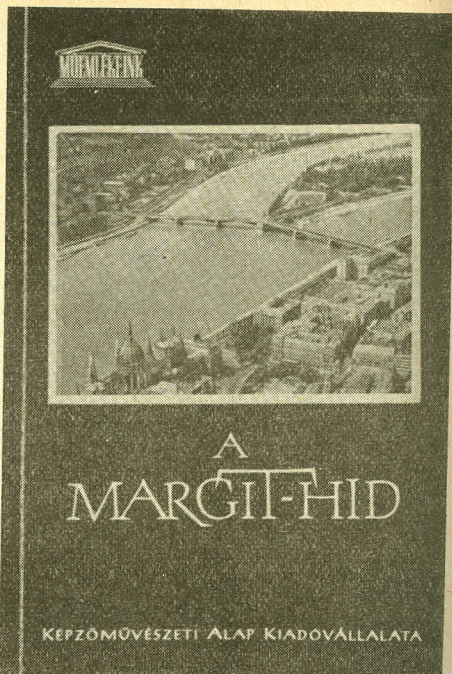
Róna Tibor *Budapesti kirándulohelyek* című kötetében (Panoráma, 1960) harminc oldalon át foglalkozik a szigettel, főleg az utóbbi száz év történetével. Igen szép reprodukcióban közli a fiatalon elhunyt kiváló veszprémi szobrásznak, Csikász Imrének *Ülő nő* című szobrát, amely a japánkertben vízben álló posztamensen látható. Részletesen ismerteti a sziklakert mögött, közel az Árpád hídhöz található Bodor-kutat, amelyet a híres marosvásárhelyi ezermesternek, Marosvásárhely főterén álló kútja hasonmásaként állítottak fel s amelynek zenéje valamikor a Duna két partján is hallható volt. 1954-ben állították helyre, sajnos muzsikát még mindig hiába várunk tőle.

F. Mihály Ida: *A Margit hid* című tanulmányából a hid történetét ismerhetjük meg építésétől kezdve többszöri át- illetve újjáépítéséig. A kiadványt számos szép felvétel díszíti. (Műemlékeink)

A két legszebb kiadványt **Reissmann Mariannak és Vajda Ernőnek**, valamint **Szitnyai Jenőnek** köszönhetjük. A Reissmann—Vajda könyv végig kalauzol a múlton, a jelent azonban teljes egészében rábizza a képekre. Ez utóbbiak valóban gyönyörűek, de nem takarhatják el az egyoldalúságot, hogy ti. a múlt képekben alig jelenik meg, mintha bizony majdnem minden, amit képekben bemutat, a jelenben keletkezett volna.

Vattai Erzsébet az 1838-as árvíz után napvilágra került és sok vitára alkalmat adó koronáról értekezik. Szerinte az Árpád-házi királyi család valamelyik nőtagja viselhetette, de hogy melyik, azt megállapítani lehetetlen. Erről szóló tanulmánya — *A margitszigeti korona — a Budapest régiségei* c. sorozat XVIII. kötetben 1958-ban jelent meg. (191—207. l.)

A Magyarország c. útikönyv 73—77. lapjain végigvezeti az olvasót a szigeten s kevés szóval, de lényegre utalva mutatja be fontosabb nevezetességeit. Azoknak

az íróknak a névsora, akiket föl szoktak sorolni a szigettel kapcsolatban, itt egészül ki Szép Ernő nevével. A sziget demokratizálásával kapcsolatban utal az északi csúcán megépült Árpád hídra, amely Angyalföld és Újpest számára teszi könnyen elérhetővé Budapest tündérkertjét. Több színes rajzban mutatja be a szigetet.

Az 500 kép Magyarországról c. kiadvány hat oldalt szentel a szigetnek s néhány történetlenné vált megállapítástól eltekintve helyesen ismerteti az általa fontosnak tartott intézményeket. Így főleg a Palatinus-strandot, amelynek bejárata előtt a francia szobrász E. Guillaume női aktszobra áll, azután a Nagyszálló, a Casino éttermet és a Szabadtéri Színpadot. Mindegyiknél megemlíti az építésszt és az építés idejét.

*

Az említett művek alapján sem mondhatunk mást, minthogy a mai napig sem rendelkezőnk olyan művészi értékű monográfiával, amely a sziget történetét, irodalmi, műemléki és építészeti értékeit, természeti sajátosságait, gyógyvízeit, flóráját a kor színvonalán álló tudományos megbízhatósággal tárgyalná. Olyan hiány ez, amit könyvkiadásunknak pótolnia kell.

Szija Rezső